լին առաջ՝ ոչ երբեք ձեռք կրգարներ, եւ մէջմը ձեռք գարնելին ետեւ՝ համարձակ առաջ կրտաներ: Մարդկանց բնաւորութիւնը ճանչնալ սորվեցաւ, բայց զանոնք ոչ երբեք խարեց. այն աստիճանի հասաւ որ բարիք կրներ անոնց՝ եւ չէր բողոք որ ջարիք ընեն իրեն: Մանուրնէն քանի մը տարի առաջ՝ իր սերնդոցը համար այս խրատս գրեց. « Ձեր նախահարց մէկը Աստուծոյ շնորհիւր այս դիւրին ճամբան բունելով՝ բոլոր կենացը մէջ երջանիկ եղաւ՝ մինչեւ իր հասակին եօրանասուն ուիններորդ տարին: Իրեն զլխուն զայու ձախորդութիւնները աստուածային նախախնամութեան ձեռքն են. բայց թէ որ գան, անցած զացածին վրայ մտածելով՝ ոյժ պիտի առնու աւելի անխոռով սրտիս համբերելու անոնց: Երկար ա-

տեն վայելած առողջութեանը պատճառ ժուժկալութիւնը կրճանջնայ. կամաց կամաց ձեռք ձգած հարստութեանն ու հմտութեանը պատճառ՝ ճարտարութիւնն ու խնայութիւնը կրճանջնայ. հայրենակցաց առջեւ ստացած համարմանն ու անոնցմէ ընդունած պատուաւոր պաշտօններուն պատճառ՝ անկեղծութիւնն ու արդարութիւնը զիտե. վերջապէս՝ թէ որ մինչեւ հիմայ ալ իր անփոփոխ եւ ուրախ գուարք բնաւորութեամբը սիրելի է նաեւ երիտասարդաց իր ընկերութիւնը, անոր ալ պատճառ՝ բոլոր այս առաքինութեանց մէկտեղ գալն ու իրարու պակասութիւնը լեցրնելով՝ զինքը գօրացրնելն է: »

(Շարայարութիւնն ուրիշ անգամ:)

Գ. Հ Ա Յ Կ Ա Չ Ե Ա Ն Թ Ա Ն Գ Ա Ր Ա Ն

ԱՌԱՋԱՐԿՈՒԹԻՒՆ

ՀՈՌՎՄԷԱԿԱՆ ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԷՆ ԳԱՐԹԱԿԱՆ ՏԱՆԵՆՈՒ Ի ՃԷՋԱՅԻՐ

Պարոն Պարպիե-տիս-Պորած ճարտար մատենագիրը, որ աւելի զանգան օրագրաց մէջ դրած պիտանի հատուածներովը ծանօթ է մեզի, այս օրերս տեսարակ մը հրատարակեց այսու վերնագրով. « Մուտ Հոռովմեական Հայոց Ի Ճեզայիր: »

Իմաստուն հեղինակն իր դիտարութիւնը՝ մանաւանդ թէ առ Գաղղիոյ տերութիւնն ըրած առաջարկութիւնը հաստատելէն ետեւ, կըջանայ անոր օգտակարութիւնները ցուցնելու ամեն կողմանէ. այնպէս որ մեզի կերեւնայ թէ այս առաջարկութիւնը երբ ի գործ դրուելու ամենայն դիւրութիւններն ունենայ՝ յիրաւի Գաղղիացոց սաստիկ մտադրութեանը արժանի է:

Մեր Հայքս առ այժմ այս նիւրոյս վրայ ունեցած կարծիքնիս կը պահեն որ ըսենք երբոր երբ յօդուածով ետեւէ ետեւ այս գործոյն վերլուծութիւնն ընենք լմընցրնենք:

Պարոն Պարպիե-տիս-Պորած իր գրուածքը կըսկսի ստորագրելով ճեզայիրի դիրքը. անոր հողոյն գովասանքն ընելով կըսէ թէ « Ատեն պիտի գայ որ ասի- « կայ կարօտութեան ժամանակ Գաղղիոյ շտեմարանը « պիտի ըլլայ, ինչպէս որ ատենով Հոռովմայ շտեմա- « րանն էր: » Եւ խօսքը ասով կը վերջացընէ թէ « Երբ « ցեղապետութիւններն այ այն երկրին մէջ այնպիսի « յաջող հանգամանք ունին որ մեծապէս խրախու- « սական են: » Յետոյ այս հարցմունքս կընէ.

« Ուրեմն ինչէն է որ ճեզայիրը այսչափ դիւրու- « րեան է. յաջողութեան պատճառներ ունենալէն

PROJET

DE LA COLONISATION DE L'ALGERIE PAR DES ARMÉNIENS CATHOLIQUES.

M. Barbié du Bocage, habile écrivain connu surtout par ses intéressants articles publiés dans divers revues et journaux, vient de faire paraître une brochure intitulée: *De l'Introduction des Arméniens catholiques en Algérie* (1).

Le savant auteur, après avoir établi son projet, ou plutôt la proposition qu'il fait au gouvernement français, en constate les avantages sous tous les rapports; de sorte que nous croyons que ce projet mériterait toute l'attention de la France, s'il obtenait la faveur de l'exécuter.

Quant à nous, Arméniens, nous nous réservons de ne dire notre opinion sur ce projet qu'après avoir donné l'analyse de l'ouvrage dans trois articles consécutifs.

M. Barbié du Bocage commence son travail par une description de la position de l'Algérie; il fait l'éloge de la fertilité du sol, « qui promet d'être, dit-il, dans les mauvaises années de notre patrie, le grenier de la France, « comme elle fut jadis celui de Rome. » Il finit par dire avec raison que « les trois règnes présentent dans ce pays « le concours de circonstances le plus encourageant. » Et il se demande:

« D'où vient donc que douée de si grandes causes de « bien-être et de prospérité, au lieu de rapporter à la

¹ Paris, chez Amyot, rue de la Paix, 8.

« Ետն ալ, Գաղղիոյ շան բերելու տեղը՝ ծանրաբեռ-
 « նութիւն եղեր է անոր. ինչէն է որ մեջէն դուրս յու-
 « դարկուած բերքը՝ երկիրն պտղաբերելէ կրցածին նայե-
 « լով՝ դեռ այնքան տկար է : Վասն զի ամեն բանէ
 « առաջ աշխատող ձեռքի կարօտ է : Գետինը կար-
 « ծես քէ կըխնդրէ որ վարուցան ըլլայ վրան, Եւ սա-
 « կայն գաղթականները հարկադրեալ են անգործ ձգե-
 « լու. ընդարձակ դաշտեր, շատ անգամ նաեւ իրենց
 « յատուկ տրուած երկիրները, որովհետեւ աշխատող
 « ջուրին անոնց տարածութեանը համեմատ : Նոյն
 « կարօտութիւնը կերեւնայ նաեւ ճարտարութեան մէջ.
 « Եւ քեպետ բանի մը գործարաններ տրուած են ասոր
 « անոր, բայց գործաւոր չգտնուելուն պատճառաւ
 « աշխատանքի ձեռք զարնելը կարելի չէ :

« Երբ ձեգայիրն ինչպէս որ պետք է մարդաշատ ու
 « մշակեալ ըլլայ, ոչ միայն մեծ վաճառականութեան
 « դուռ պիտի բանայ Գաղղիոյ՝ ներս բերած ու դուրս
 « յուղարկած բերքերովը, այլ Եւ օգնէ պիտի անոր որ
 « ուրիշ երկիրներու. նետ մրցանքի դնէ իր ճարտա-
 « րութիւնը :

« Երկար ժամանակի ի վեր շատ մարդիկ ետեւէ են
 « գաղթականութիւններ ընելու, Եւ ոչ երբէք վախճա-
 « նին ինչպէս որ պետք է հասեր են, քեպետ Եւ ձե-
 « գայիրը այնպիսի արտօնութիւն մը ունի որ ուրիշ
 « գաղթականները գուրկ են անկէց. վասն զի Միջեր-
 « կրականին եզրերը ըլլալով, գրեթէ մեջտեղը կիլնայ
 « այն երկիրներուն՝ որոնց բնակիչները կրնային ա-
 « նոնցմէ Էյել ու հոն փոխադրուիլ : Այս մերձաւոր-
 « րութեան պատճառաւ էր որ ձեգայիրը առնուելուն
 « պէս՝ ներուայի գրեթէ ամեն ազգերէն շատ մարդիկ
 « հոն բափեցան, այս ինքն Գերմանացիք, Սպանիա-
 « ցիք, Իտալացիք, Մալթացիք Եւ այլն : Ամենքն ալ
 « գաղթականութիւն հաստատելու մտքով էկան, բայց
 « ձեռք զարկած գործողութիւններէն ինչ սկսկալու-
 « րիւն որ ունէին՝ անոր ջնասան : Անոնց պաշտպա-
 « նութիւն ընելու ամեն հնարքներն ի գործ դրուեցան,
 « անոնց համար ամեն դիւրութիւններ եղան, Եւ սա-
 « կայն այնչտի աշխատանաց մեծ մասը անօգուտ
 « եղաւ : Այն ատեն մտածուեցաւ որ զինուորական
 « գաղթականութեան ձեռք զարնուի : Անոր ալ կեր-
 « պը ընկերակցական ոճ մը պիտի ըլլար . բայց ան-
 « կէց ալ շան մը չեղաւ, ընկերակցութիւնները յաճուե-
 « ցան, Եւ այն փորձն ալ առաջիններուն նման անյա-
 « ջող եղաւ :

« Ընդհանրապէս, գաղթականաց մեծ մասին յոյսը
 « պարպ էլլելուն պատճառաւ պետք է սեպել այն սխալ-
 « մունքներն որ նոր երկիր մը լաւ չհամբաւելն ու
 « տեղացւոց սովորութիւնները լաւ չգիտնալէն առաջ
 « կուգան . անկէց ի գատ, ոմանք որ մտքերնին դրած
 « էին քէ գրեթէ առանց աշխատանքի գանձ պիտի
 « դիպեն, շատ մը րան վնասեցան ու յարատեւութիւն
 « չունեցան . դարձեալ Եւ ոմանք՝ կլիմայի փոփո-
 « խութեանը պատճառաւ, զանազան հիւանդութեանց
 « հանդիպեցան . վերջապէս ոմանք ալ ատեն ատեն
 « մեծամեծ արգելքներ ունեցան այնպիսի կառավա-
 « րութեան մը կողմանէ որ դեռ անտեղեակ էր Էր-
 « կրին : Բայց երկու պատճառ կայ անյաջողութեան

« France, l'Algérie lui soit onéreuse? d'où vient que son
 « exportation soit encore si faible, comparativement à ce
 « qu'elle pourrait produire? C'est qu'il lui faut des bras,
 « des bras à tout prix! Le sol semble demander qu'on
 « l'ensemence, et cependant les colons sont forcés de
 « laisser incultes des plaines d'une grande étendue et sou-
 « vent même leurs propres concessions, faute de bras
 « pour les mettre en rapport. Le même besoin se fait sen-
 « tir pour l'industrie; quoique certaines exploitations
 « aient été concédées, on ne peut, faute d'ouvriers, com-
 « mencer les travaux.

« L'Algérie, suffisamment peuplée et cultivée, doit non-
 « seulement fournir à la France un commerce considé-
 « rable d'importation et d'exportation, mais encore l'ai-
 « der à soutenir son industrie dans sa concurrence avec
 « les autres pays.

« Depuis longtemps on poursuit l'idée de colonisation
 « sans avoir jamais pu atteindre un résultat complète-
 « ment satisfaisant, et l'Algérie jouit cependant d'un pri-
 « vilège que n'a aucune des autres colonies; située sur la
 « Méditerranée, elle se trouve pour ainsi dire au centre
 « des contrées dont les peuples pourraient fournir à l'é-
 « migration. Grâce à ce rapprochement, on y a vu arri-
 « ver, bientôt après la conquête, des membres de presque
 « toutes les nationalités européennes, des Suisses, des
 « Allemands, des Espagnols, des Italiens, des Maltais, etc.
 « Tous venaient dans l'intention de coloniser, mais les
 « exploitations qu'ils ont entreprises sont loin d'avoir
 « complètement répondu à leur attente. On a cherché
 « tous les moyens de les protéger, on a tout fait pour eux,
 « et cependant beaucoup de ces efforts ont été infruc-
 « tueux. On a pensé alors aux colonies militaires; elles
 « devaient se soutenir par un système d'association: mais
 « le même résultat s'en est suivi; les associations se sont
 « rompues, et cet essai a manqué comme les autres.

« En général, si une grande partie des colons n'a pas
 « vu ses espérances se réaliser, il faut en chercher la
 « cause dans les fautes qu'entraînent nécessairement l'é-
 « tude d'un terrain nouveau et l'ignorance des mœurs
 « des peuples indigènes; dans le découragement et le
 « manque de persévérance qui ont succédé chez quel-
 « ques-uns à l'idée de trouver la fortune presque sans
 « travail; dans les maladies que le changement de climat
 « a provoquées chez quelques autres, et enfin dans les
 « entraves trop grandes qu'ils ont rencontrées à certaines
 « époques, de la part d'une administration encore novice.
 « Deux causes d'insuccès sont d'ailleurs communes à tous,
 « le manque de capitaux et le contre-coup qu'ils ont plu

« որ ամենայն զաղրականաց մեջ ալ գտնուեցան .
 « մեկը դրամագլխոյ պակասութիւն, մեկալը՝ Գաղ-
 « դիացոց ըրած փառասոր յաղբութիւնները, որով
 « ամեն տարի մէյմը մեկդին մէյմը մեկալ դին պա-
 « տերազմ բացուելով, զաղրականաց երկիրները ու-
 « նակոխ կըլլային :

« Թերեւս սկիզբէն ի վեր սխալեցան անոնք որ ու-
 « զեցին Գաղղիոյ մայրաքաղաքին օրէնքներովը կա-
 « ուովարել այն զաղրականութիւնները : Գաղրական
 « ըսածը իր նայրէնիբէն կեցի՝ օտար երկիր կերբայ
 « որ բազդ մը գտնէ, բայց այն բազդը գտնելու հա-
 « մար կուգէ մեծ ազատութեամբ մը աշխատիլ . եւ
 « երբ տեսնէ որ կառավարութիւնը խիստ մօտէն կը-
 « խառնուի իր ամէն ըրածին՝ սաստիկ կընեղանայ
 « ու շուտով կըձանձրանայ : Կերեհայ քէ այս ճշմար-
 « տութիւնս առելի լաւ հասկըցուեր է մօտ տարիներս
 « որ քաղաքական տեսչութեան առելի ընդարձակու-
 « րիւն մը տրուեցաւ : Ասով զաղրականը սիրտ կառ-
 « նու կըբազայերուի, տեսնելով որ այն զինուորա-
 « կան խստութիւններէն ազատ եւ գրեթէ ինքնա-
 « գուխ է :

« Գաղրականութիւն յուղարկելու համար ընդար-
 « ձակ կերպով եղած զանազան փորձերէն ընդհան-
 « րապէս սպասուած սրտուղները ջտեսնուելով, յու-
 « սահատեցան տնտեսագետներէն ոմանք, անոնք որ
 « մեր զաղրականներուն վրայ մեծամեծ յոյսեր ու-
 « նեին : Կարծեցին քէ ինչ որ կար ընելու՝ ըրին
 « լմընցուցին, անկեց ալ շան մը ջտեսնելով՝ վրայ
 « բերին քէ ուրեմն ձեզայիբը զաղրականներով շէն-
 « ցընել կարելի բան չէ :

« Մենք կըլուսանք քէ խաբուեցան անոնք . այն
 « մեր երկիրները այնչափ հարստութիւն ունին, եւ
 « մանաւանդ այնչափ յոյս կուտան որ հարկաւ կու-
 « բելի պիտի ըլլայ զիրենք շէնցընելը :

« Այս կերպով վնասողները քերեւս չեն բննած քէ
 « արդէօր ինչ տեսակ ժողովուրդ պիտի ըլլայ այն
 « ժողովուրդն որ իրենք անկեց զաղրականներ կու-
 « զին առնուլ : Մի եւ նոյն երկրին համար զաղրա-
 « կաններ ուզեցին՝ քէ Գերմանիոյ հիւսիսային ցուրտ
 « կողմերէն, քէ իրենց երկիրը սաստիկ սիրող ժո-
 « ղովուրդներէն՝ ինչպէս են Գաղղիացիք, եւ կամ
 « խիստ քիչ գործունեայ ազգերէն՝ ինչպէս Իտալացիք
 « ու Սպանիացիք : Եւ որովհետեւ ասոնց ձեռքովը
 « իրենց նպատակին ջնասան, ուրիշ ժողովուրդ փընա-
 « ուելին ալ էտ կեցան : Բայց մենք որովհետեւ այս
 « ատաւելութիւնս ունինք որ անոնցմէ ետքը եկած ենք,
 « հաստատութեամբ դրած ենք մտքերնիս քէ ասոր ալ
 « ձարը կայ՝ քէ որ մինչեւ հիմա եղած սխալմունք-
 « ներէն գգուշանալով՝ առելի ջանք մը ի գործ դրուի
 « նոր նոր փորձեր ընելու համար :

« Ինչ ննարքներ որ տերութիւնը քաջալերեր կամ
 « ի գործ դրեր է՝ զաղրականներով երկիր շէնցընելու
 « համար, անոնց ամենուն մեջ մեկ հատ մը կայ որ
 « խիստ շատ օգտակար պայմաններ միանգամայն
 « կըբովանգակէ . մանաւանդ քէ մեր կարծեօրը՝ այն
 « ննարքն է միայն որ ուրիշներէն առելի յոյս կուտայ
 « յաջողութեան, մանաւանդ երբոր անիկայ սեպուի

« ou moins ressenti des glorieuses expéditions qui, se
 « renouvelant chaque année, portaient la guerre tantôt
 « d'un côté, tantôt d'un autre.

« On a peut-être eu, dès l'origine, le tort de vouloir
 « que la colonie s'organisât au moyen de toutes les lois
 « qui régissent sa métropole. Le colon s'expatrie pour
 « tenter la fortune, mais pour la tenter avec une liberté
 « d'action plus grande, et ce qui le dégoûte le plus et le
 « plus vite, c'est de sentir de trop près l'action du gou-
 « vernement. Cette vérité semble avoir été mieux com-
 « prise dans ces derniers temps, et l'on a donné une plus
 « grande extension à l'administration civile. C'est un
 « grand soulagement pour l'immigrant que heurtait si
 « souvent la discipline militaire et qui se trouve aujour-
 « d'hui plus indépendant.

« Les divers essais de colonisation entrepris sur une
 « vaste échelle n'ayant pas, en somme, donné les résul-
 « tats sur lesquels on comptait, le découragement s'est
 « emparé de quelques-uns des économistes qui s'inté-
 « ressaient le plus vivement à l'avenir de notre colonie.
 « Ils ont cru avoir dit le dernier mot, et ce dernier mot
 « n'ayant pas obtenu de succès, ils en ont conclu que
 « l'Algérie n'était pas colonisable.

« Nous espérons qu'ils se sont trompés; notre posses-
 « sion a trop de richesses et surtout trop d'avenir pour
 « que l'on ne parvienne pas à la peupler.

« Ceux qui se sont ainsi laissé abattre, n'ont peut-être
 « pas assez examiné quelles devaient être les conditions
 « premières à exiger d'un peuple auquel ils voulaient
 « demander des colons. Ils ont cherché ces mêmes colons
 « soit dans le nord de l'Allemagne, sur des latitudes trop
 « froides, soit chez des peuples trop amoureux de leur
 « propre pays, comme en France, soit enfin, parmi des
 « nations trop peu actives, comme les Italiens et les
 « Espagnols. Ces éléments n'ayant pas rempli le but qu'ils
 « se proposaient, ils ont renoncé à en chercher d'autres.
 « Mais nous, qui avons le privilège de venir après eux,
 « nous croyons fermement que tout peut être réparé, si,
 « évitant les fautes qui ont été faites, on veut mettre plus
 « de soins dans de nouveaux essais.

« Parmi tous les moyens de colonisation encouragés
 « ou exécutés par l'administration, il en existe un qui
 « nous a paru réunir un grand nombre de conditions
 « favorables: c'est même, à notre avis, celui qui présente
 « le plus de chances réelles, surtout si l'on s'en sert
 « comme centre, comme point de départ d'une colonisa-
 « tion plus étendue, et cela non-seulement en Algérie,

« առէլի ընդարձակ գաղթականութեան մը կեդրոն .
 « ոչ միայն ձեզայիբի համար է խօսքս , այլ և ամե-
 « նայն կարելի գաղթականութեանց : Եւ այս հնարքն
 « է՝ քանի մը տեսակ կրօնաւորական վանքերէն
 « օգուտ քաղել՝ մշակութեան և գաղթական բերելու .
 « համար :

« Միայն կրօնաւորք էն որ անսահման համբերու-
 « րիւն մը ունին , որով ամեն տեսակ վիշտ և զրկանք
 « սիրով կըբաշեն , և ամենայն աշխատութիւն ու
 « վտանգ աչքերէն կտանուն : »

Հոս մեջ կըբերէ իբրև օրինակ՝ մէյնը Քրափ ըս-
 ւած կրօնիկն ճգնաւորներուն Սրաւելի ըսուած դաշտին
 մեջ հաստատուելը 1842ին , Էրկորդ Լա-Մանա գե-
 տոյն քովի մենաստանը Գաղղիական Կոյսնային մեջ
 (Ամերիկա) , և Էրորդ՝ Փարակուայի մեջ Յիսուսեան
 կրօնաւորաց հաստատուած վանքերը , և յետոյ կըսէ .

« Այս երէք օրինակները անշուշտ արժանի են
 « մտադրութեան , վասն զի կըցուցնենք քէ կրօնաւո-
 « րական կարգաց մեքովը գաղթական բերելուն կեր-
 « սը նրն է . և մենք այնպէս կարծենք որ երէ այս
 « բանիս գործադրութիւնը այնպիսի ժողովրդեան մը
 « յանձնուի որ բաւական բարեպաշտ ըլլալով՝ դիւրա-
 « նաւարուի իր մեջէն ընտրուած միաբանութիւններու
 « քով , շատ առէլի օգուտներ կըբաղուին ասկեց քան քէ
 « մինչեւ հիմա եղած հնարքներէն :

« Բանը կըմնայ ուրեմն այնպիսի ժողովուրդ մը
 « գտնելու որ այս կարեւոր պայմանն ունենայ : Երէ
 « այս ժողովուրդը գտնուի , և երէ ոչ միայն ձեզայիբի
 « կլիմային նման կլիմայի մը վարժած ըլլայ , այլ և
 « բնական յօժարութիւն մը ունենայ վաճառականու-
 « րեան ու երկրագործութեան , և երէ՝ անկեց ի գատ՝
 « ուզէ չուզէ ստիպուած ըլլայ իր երկրէն դուրս ելլե-
 « լու , Գաղղիոյ ճշմարիտ օգուտը կը պահանջէ որ
 « աշխատի զայն ժողովուրդը իր Ափրիկէի մեջ ունե-
 « ցած երկիրները բերելու :

« Ապա ուրեմն , նորէն ըսենք , հարկաւոր է որ
 « Ա. Որջափ որ կարելի է յարմար ըլլայ կլիման գաղ-
 « րականներուն .

« Բ. Գաղթականներն ըլլան կրօնասէր , ճարտար և
 « Էրկրագործ ժողովուրդ .

« Գ. Ստիպուած ըլլան գորաւոր կերպով մը՝ իրենց
 « երկրէն դուրս ելլելու :

« Արդ՝ մենք բոլոր այս կարեւոր պայմաններն ալ
 « կըգտնենք Հայ ժողովրդեան վրայ , որուն հայրենիքը
 « այսօրուան օրս բաժնուած է ի մեջ Ռուսաց , Օսմա-
 « նեանց և Պարսից :

« Հայոց կրօնը , բնաւորութիւնը և պատմութիւնը
 « վերջին յատիճանի մտադրութեան արժանի կընեն
 « զիրենք : Քեպէտ և անդադար նեղութիւն քաշէր էն
 « իրենց դրացիներէն , սակայն միշտ մնացեր էն հան-
 « զարտ , աշխատասէր և խաղաղասէր : Իրենց չորս
 « դին եղած ստակալիբիսար տերութիւնները քանի որ
 « պատերազմ կըբանան իրարու դեմ , Հայոց երկիրը
 « ոտնակոխ կըլլայ , քաղաքները կայրին կըմըրկին ,
 « և շատ անգամ իրենք ալ գերի կըվարուին : Հայաս-
 « տանի դիրքը այսօրուան օրս հաստատուն չէ : Սահ-
 « մանները որոշ չեն , և իր հին ատենի բազանորու-

« mais dans toutes les colonies possibles. Il consiste dans
 « le parti qu'on pourrait tirer de certains ordres monas-
 « tiques pour les travaux de la culture et de la colonisa-
 « tion.

« Les moines seuls sont doués de cette patience sans
 « bornes qui permet de supporter les peines et les mé-
 « comptes, les fatigues et les dangers de tous genres. »

Après avoir cité l'exemple de l'ordre de la Trappe, éta-
 bli dans la plaine de Staouéli, en 1842, ainsi que celui de
 l'établissement de la rivière la Mana à la Guyane fran-
 çaise, ensuite celui des établissements du Paraguay dus
 à des missionnaires de l'ordre de Jésus, il dit :

« Ces trois exemples sont certes assez remarquables
 « pour fixer l'attention sur le mode de colonisation par
 « les ordres monastiques, et nous pensons que l'applica-
 « tion de ce principe, confiée à une population assez re-
 « ligieuse pour venir se grouper autour de congrégations
 « dont les membres auraient été pris dans son sein, con-
 « duirait à des résultats plus satisfaisants que ceux obte-
 « nus jusqu'ici.

« La question est donc ramenée à trouver un peuple
 « qui satisfasse à cette importante condition. Si ce peuple
 « existe et s'il joint à l'habitude d'un climat analogue à
 « celui de l'Algérie une propension naturelle vers le com-
 « merce et l'agriculture, si, en outre, il est poussé à l'é-
 « migration par une force irrésistible, l'intérêt bien en-
 « tendu de la France sera de chercher à l'attirer dans ses
 « possessions africaines.

« Ainsi, et pour résumer, il faut :

« 1° Que le climat ait sur les colons le moins d'action
 « possible ;

« 2° Qu'ils fassent partie d'un peuple religieux, indus-
 « trieux et agriculteur ;

« 3° Qu'ils soient forcés, par une raison puissante, de
 « quitter leur pays.

« Or, nous trouvons ces conditions importantes réunies
 « dans le *peuple arménien*, dont le territoire est aujour-
 « d'hui partagé entre la Russie, la Turquie et la Perse.

« La religion, le caractère et l'histoire des Arméniens
 « les rendent intéressants au plus haut degré. Sans cesse
 « écrasés par leurs voisins, ils sont cependant restés tran-
 « quilles et laborieux, ne demandant que la paix. A cha-
 « que guerre que se font les colosses qui les entourent,
 « ils voient leur pays ravagé, leurs villes livrées aux
 « flammes, et souvent sont eux-mêmes emmenés en es-
 « clavage. L'Arménie n'a plus aujourd'hui de position
 « fixe, ses limites ne sont plus déterminées, c'est à peine
 « si son nom reste à quelques-unes des provinces qui for-
 « maient l'ancien royaume.

« քեան բանի մը գառաներուն վրայ հազիւ քէ մնա-
« ցեր է իր անունը :

« Միայն միութիւնը կրնար զՀայերը զօրացընել՝
« զիրենք ընկճողներուն դէմ : Բոլոր ժողովուրդը
« ատեն ատեն մեկ մարդու մը կամօրը միայն շարժե-
« լով՝ կրնար պատկառելի ընել ինքզինքը, և հիմա-
« կուան ժողովրդոց աչքին առջեւ մեկ ազգութիւն
« մը կանգներ որ գրեթէ աշխարհիս հնութեանը հա-
« ռատար հնութիւն մը ունի : Բայց ներքին բաժան-
« մունքն ու կրօնական երկպառակութիւնները այն-
« պէս տկարացուցեր են զինքն որ ինչ և իցէ բշխմանոյ
« դէմ դիմանալու կարողութիւն չէ մնացած վրան :
« Օտար ազգերը ոչ միայն իրենք իրենցմէ կըլար-
« ճըկէին Հայաստան, այլ և շատ անգամ իրենց բա-
« դարական պատերազմներուն ատենը՝ մեջերսին
« եղած կուսակցութեանց մեկը կամ մեկայը զանոնք
« ներս կըհրախրէր : Կրօնական պատերազմներուն
« պէս կատաղի պատերազմ չկայ ժողովրդոց մէջ,
« անոնց պէս այ անգուր պատերազմ չկայ հասարակ
« բաղարացոց մէջ : այնպիսի ժամանակ կարծես քէ
« մարդկութեան և կարեկցութեան ամեն տեսակ սաս-
« տիկ զգացմունքներն այ կըցնոյն կըցրուին, և մար-
« դուս միտքը աներեւոյր բաներու ետեւէն խնայով՝
« իրաւացի և օրինաւոր բաներ կերեւցընէ իրեն այն
« անգրութիւններն ու անբնականներն որ ուրիշ ատեն
« վար կըզարներ : Հայոց ներքին պատերազմները
« դադար չունեցան, և իրենց հիմակուան վիճակին
« պատճառն այ ան է : Այնչափ տառապանքներ բա-
« շէքէն ետեւ հոգնած դադրած, մեջերսէն շատը իրենց
« հայրենիքէն ելան, և մինչեւ հիմա ամեն օր եղերով՝
« բոլոր աշխարհս կերբան կըցրուին :

« Գանք ապացոյցներով հասկըցընելու քէ Հայ ազ-
« գը ինչպէս որ պետք է ունի այն երեք պայման-
« ներն այ որ մենք ամենահարկաւոր կըկարծենք ձե-
« զայիքը շէնցընելու հրապրուած սր և իցէ ժողո-
« վըրդոց համար : »

Մեր ընդերցողները երէ քիչ մը ուզեն մտածել այն
երեք պայմաններէն առաջնոյն, և մասնաւոր եր-
բորդին վրայ, մեկէն կիմանան քէ անոնք սրջափ կը-
պակսին մեր ազգին, ուստի և կրնան հասկընալ քէ
իմաստուն մատենագրին դիտաւորութիւնը սրջափ
դժուարաւ պիտի կատարուի : Բայց սպասէք մինչեւ
որ իր խօսքերն ու ապացոյցները ամբողջ դնենք ամ-
սագրոյս մէջ :

(Շարայարութիւնը յաջորդ բնօրն մէջ :)

« L'unité seule eût pu fournir aux Arméniens le moyen
« de résister à leurs oppresseurs. Le peuple entier, agis-
« sant à de certaines époques par l'impulsion d'une seule
« volonté, se serait rendu respectable et présenterait peut-
« être aux générations actuelles le spectacle d'une natio-
« nalité dont l'origine remonterait aux premiers âges du
« monde. Mais les divisions intérieures et les dissidences
« religieuses les ont rendus incapables d'opposer à un
« ennemi quelconque une résistance soutenue. Non-seu-
« lement l'étranger envahissait leur territoire, de son
« propre mouvement, mais souvent, à l'époque de leurs
« guerres civiles, il y venait, appelé par l'un des partis.
« Les guerres de religion sont les plus acharnées de
« peuple à peuple et les plus cruelles de citoyen à citoyen;
« tous les sentiments forts et violents de l'humanité
« s'exhalent, pour ainsi dire, dans ces moments; et la
« propension de l'esprit vers les choses immatérielles lui
« fait accepter comme justes et légitimes des actes de
« cruauté et de dévastation qu'il réproverait en toute
« autre circonstance. Les guerres intestines des Armé-
« niens ont été incessantes, et c'est là qu'il faut chercher
« la cause de leur état actuel. Las de tant de maux, un
« grand nombre d'entre eux ont quitté et quittent encore
« tous les jours leur patrie pour se disperser dans le monde
« entier.

« Nous allons maintenant prouver que le peuple ar-
« ménien satisfait bien aux trois conditions que nous re-
« gardons comme indispensables pour tous les peuples
« qu'on voudrait appeler à ce grand concours de la colo-
« nisation algérienne. »

Nos lecteurs n'auraient qu'à réfléchir sur la première
et surtout sur la troisième de ces conditions pour s'aper-
cevoir combien elles manquent à la nation arménienne,
par conséquent, combien l'intention du savant auteur est
difficile à exécuter. Mais attendons pour en parler, que
ses preuves et ses conclusions soient citées d'abord dans
notre *Revue*.

(La suite au prochain numéro.)

SURPOT' ԿԻԼԻԿԻՅԻՈՅ

TARSE EN CILICIE.

Երբոր Հայք Ռուբենի առաջնորդութեամբը Տօրոս
լեռն ու Կիլիկիոյ դաշտերը հասան, Տարսոնն այ ու-
րիշ ծովեզերեայ քաղաքաց պէս Բիւզանդիոյ Յունաց
մեռն էր, և իրենց կուսակալներն ու պատրիկները
կըկառավարէին Փոքր Ասիան : Այն ատենները Տար-

Lorsque les Arméniens, conduits par Roupène, arri-
vèrent dans le Taurus et dans les plaines de la Cilicie,
Tarse, ainsi que les autres villes du littoral, appartenait
aux Grecs de Byzance qui faisaient administrer les pro-
vinces de l'Asie-Mineure par des gouverneurs et des pa-